

Vammaisfoorumi ry
Handikappforum rf
Finnish Disability Forum

Vammaisfoorumin lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta

Vastaanottaja: Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

Asia: HE 130/2024

Ajankohta: 10.10.2024 klo 12.15

Vammaisfoorumi kiittää mahdollisuudesta jättää kirjallinen asiantuntijalausunto asiasta.

Vammaisfoorumi ry on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 223 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta ihmistä.

Vammaisfoorumi pitää kannatettavana lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumista. Tämä edistää etenkin vammaisten ihmisten oikeussuojaa, koska vammaiset voivat olla erityisen riippuvaisia tekijästä, joka voi olla esim. puoliso tai lähiomainen. Vammaisiin ihmisiin kohdistuva rikollisuus on ns. piilorikollisuutta, joka voi olla hyvinkin pitkäkestoista ja ei tule läheskään aina ilmi. Poliisiammattikorkeakoulun julkaisemissa vuosittaisissa viharikostilastoissa vain muutama prosentti kaikista ilmi tulleista viharikosepäilyistä kohdistuu vammaisiin henkilöihin. Raportin mukaan vuonna 2022 kuitenkin valtaosassa rikosepäilyistä vammaisen henkilö tunsikin tekijän ja varsin usein rikos vammaista ihmistä kohtaan oli tapahtunut vammaisen ihmisen omassa asunnossa. Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan nämä raportin tiedot tukevat lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumista.

Vaikutukset

Vammaisfoorumi pitää hyvänä, että lakiesityksessä on arvioitu erikseen vaikutuksia vammaisiin tai muutoin toimintarajoitteisiin ihmisiin. Vaikutusarviossa todetaan, että vammaisiin tai muuten toimintarajoitteisiin ihmisiin kohdistuu tutkimusten mukaan lähisuhdeväkivaltaa yleisemmin kuin muuhun väestöön. Vammaisfoorumi kuitenkin toteaa, että nimenomaan vammaiset naiset kohtaavat muita naisia enemmän väkivaltaa ja seksuaalista hyväksikäyttöä. Tämä sukupuolivaikutusten arviointi vammaisten naisten kohdalla tulisi nostaa esiin erikseen lain vaikutusarvioinneissa. Väkivallan tullessa ilmi

viranomaisille, on todennäköistä, että väkivalta on jatkunut jo pidemmän aikaa ja väkivallan uhri voi pelätä hänelle elintärkeän avun saamisen katkeamista, jos ilmiantaa väkivallan tekijän. Vammaiset tytöt ja naiset voivat olla riippuvaisia esimerkiksi henkilökohtaisen avustajan avusta intiimihygienian hoidossa, näissä tilanteissa on olemassa normaalia korkeampi riski hyväksikäytölle tai lähisuhdeväkivallalle

Vammaisfoorumi esittää myös lapsivaikutusten arviointia vammaisten lasten osalta (LAVA/VAVA, yhteisvaikutus), jossa arvioidaan hieman moniperusteista tilannetta. Vammaisia lapsia, joilla on esimerkiksi etenevä lihassairaus tai fyysinen vamma, kosketaan fyysisesti muita lapsia enemmän lapsen huolenpito- ja hoitotilanteissa. Sanottu seikka voi altistaa muita enemmän myös heihin kohdistuvaan väkivaltaan tai hyväksikäyttöön. Mikäli lapsen vamma ei näy ulospäin, niin tämäkin seikka voi johtaa perheissä tilanteisiin, joissa ei apua tai tukea ole saatavilla ja voi johtaa pitkäaikaisiin väkivaltatilanteisiin esim. sisarusten välillä.

Vammaisfoorumi nostaa esiin sen, että ”esityksessä ehdotettujen muutosten myötä ei olisi enää mahdollista sovittelua esimerkiksi lievää pahoinpitelyä, jonka alaikäinen henkilö on kohdistanut huoltajaansa tai sisarukseensa. Esiityksellä siis luovuttaisiin yhdestä keinosta ryhtyä muihin kuin oikeudellisiin toimenpiteisiin sellaisissa tilanteissa, joissa rikoksesta epäilty tai syytetty on lapsi. Tätä voidaan pitää lapsen oikeuksien kannalta heikennyksenä.” Vammaisfoorumi pitää sisarusten osalta sovittelusta luopumista joissakin tilanteissa haitallisena, koska vammaisen lapsi tai nuori voi olla sekä rikoksen uhri että tekijä. Tällöin tuki tilanteeseen voi jäädä saamatta ja alle 15 -vuotiaiden osalta sisarukset eivät ole edes rikoskelpoisia. Kuitenkin sisarusten osalta tilanne on perheen yhteenkuuluvuuden takia eri kuin esim. puolisojen välillä, jolloin puolisojen ero voi tulla helpommin kyseeseen ratkaisuna tilanteeseen.

Vammaisfoorumi kiinnittää huomiota lakiesityksen ”toisaalta, mutta toisaalta” -argumentointiin lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumiselle. Yhtäältä hyötyinä mainitaan, että päättyisi mahdollinen epätasa-arvo rikoksesta epäillyn ja vammaisen uhrin välillä, jos kyse olisi uhrin painostuksesta sovitteluun. Toisaalta lakiesityksen vaikutuksen haittana mainitaan tilanne, jossa uhri olisi erityisen riippuvaisessa asemassa epäiltyyn. Vaikutusarvioinnissa todetaan ”siksi voidaan katsoa, että heidän kohdallaan on erityisen hyödyllistä, jos sovittelussa onnistutaan käsittelemään asioita niin, ettei väkivalta enää toistu suhteessa.” Siten sovittelusta luopumisen haittojen katsotaan kohdentuvan voimakkaimmin vammaisiin ihmisiin. Vammaisfoorumi katsoo kuitenkin lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumiselle hyötyjen olevan haittoja suurempia. Vammaisen ihmisen erityisen riippuvainen asema tekijästä tarkoittaa sitä, että riski painostukseen sovittelun aikaan saamiseksi on aina olemassa. Muutenkin vammaisten kohtaama väkivalta on ns. piilorikollisuutta ja vain ns. jäävuoren huippu tulee esiin vrt. Poliisiammattikorkeakoulun viharikosepäilyjen pieni prosenttiosuus. Vammaisfoorumi katsoo, että sovittelu pitää riskin väkivaltatilanteen ja kaltoinkohtelun jatkumisesta lähisuhteessa aikuisten kesken.

Vammaisfoorumin mielestä on hyvä, että lakiesityksen vaikutuksissa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen on kiinnitetty vammaisten ihmisten asemaan perustuslain 7 §:n henkilökohtaisen vapauden kautta ja todetaan myönteisiä vaikutuksia sovittelusta luopumiselle. Tämän voidaan tulkita olevan vastaus lakiesityksen hyödyt vs. haitat

punninnalle, jolloin hyötyjen painoarvo vammaisten lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumiseen tunnustetaan haittoja korkeammaksi.

Lakiehdotuksen 3 a § (henkilösuhteet)

Vammaisfoorumi katsoo, että läheisen käsite ja lain 3 a § tulee ulottaa myös tilanteisiin, joissa on kyse omaishoidosta ja henkilökohtaisen avun antamisesta, vaikka näissä tilanteissa on kyse ensisijaisesti vammaisen ihmisen huolenpidosta eikä kyse välttämättä ole lähisuhteesta, johon sisältyy lain perusteluissa edellytettyä ns. tunnepitoisuutta osapuolten välillä. Vammaisfoorumin tietojen mukaan sosiaali- ja terveyspalveluissa on paljon haasteita ja myös rakenteellista väkivaltaa. Tilanteissa, joissa mennään vammaisen ihmisen iholle, ollaan erityisen luottamuksellisessa kanssakäymisessä ja vammaisen ihminen on erityisen riippuvainen näiden sote -palveluiden saatavuudesta ja haavoittuvassa asemassa suhteessa avun antajaan kotonaan.

Lakiesityksessä todetaan, että jopa virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, jos teko kohdistuu samalla läheiseen, niin se voisi tulla kysymykseen laissa tarkoitettuna hyväksyttynä henkilösuhteena. Etenkin henkilökohtaisen avun antaminen liittyy työelämää koskevaan kysymykseen silloin, kun vammaisen on vammaispalvelulain nojalla henkilökohtaisen avustajan työnantaja laissa säädettyine velvoitteineen.

Vammaisfoorumi esittää, että henkilösuhteiden määritelmään tulisi vammaisen henkilön kohdalla lisätä myös omaishoitaja, edunvalvoja, henkilökohtainen avustaja, asumispalveluiden työntekijä, kotihoidon työntekijä, jotka toimivat vammaisen henkilön kanssa erittäin luottamuksellisessa kanssakäymisessä vammaisen henkilön kotona.

Lakiehdotuksen 3 a § (rikokset)

Vammaisfoorumi kannattaa lähtökohtaisesti lakiehdotuksen 3 a §:n rikosten luetteloa, mutta haluaa lisätä siihen vielä rikoslain 24 luvun yksityisyydestä, rauhasta, kunniaa ja rikoslain 35 luvun vahingonteon. Näistä valtaosa on asianomistajarikoksia, joten Vammaisfoorumi esittää 3 a §:n 3 momentin poistamista. Poliisiammattikorkeakoulun viharikostilastoista vuodelta 2022 käy ilmi, että yli puolet vammaisiin ihmisiin kohdistuneista viharikosepäilyistä koski kunnianloukkauksia. ”Rikosilmoituksia, joissa epäiltiin vammaisuuteen liittyviä sanallisia loukkauksia, uhkauksia ja häirintää, poliisin järjestelmään kirjattiin 35 kappaletta. Tämä on 65 prosenttia kaikista vammaisuuteen liittyvistä rikosilmoituksista.” (s. 85–86) Vammaisiin ihmisiin kohdistuviin rikoksiin sisältyy myös erityispiirteitä kuten esim. apuvälineen pois ottaminen tai jopa rikkomisen, jonka voi tulkita rikoslain tunnusmerkistön täyttäväksi vahingonteoksi.

Lakiesityksen perusteluissa nimenomaisesti todetaan, että sovitella saisi esimerkiksi lähisuhteessa tapahtunutta varkautta, vahingontekoa tai kunnianloukkausta.

Vammaisfoorumin katsoo, että edellä mainituista syistä nämäkin teot tulisi 3 a §:n rikosten luetteloon lisätä selvyiden vuoksi, vaikka esimerkiksi apuvälineen ottaminen pois voidaan tulkita vapaudenriistoksi tai apuvälineen rikkomisen henkiseksi väkivallaksi, jotka ovat sinänsä luettelossa mainittuja rikoksia.

Vammaisfoorumin mielestä esityksen ulkopuolelle on jäänyt asianomistajarikoksia, jotka ovat osa lähisuhdeväkivaltaa mm. suullisesti tai digitaalisesti tehdyt laittomat uhkaukset ja

pakottaminen (pakottava kontrolli). Myös taloudellinen väkivalta korostuu vammaisten naisten ja tyttöjen kohdalla. Kun vammaisen henkilö tarvitsee apua (esim. läheiseltä tai henkilökohtaiselta avustajalta) esim. verkkopankin käytössä, laskujen maksamisessa tai rahan käsittelyssä, niin riski joutua taloudellisen väkivallan uhriksi on huomattava. Vammaiseen henkilöön liittyvään väkivaltaan liittyi siten erityispiirteitä, jotka tulisi ottaa huomioon jo lakiesityksen vaikutusarviointia koskevassa kohdassa.

Vammaisfoorumi ry

Veera Florica Rajala
puheenjohtaja

Anni Kyröläinen
pääsihteeri
p. 045 217 4936
anni.kyrolainen@vammaisfoorumi.fi